

<https://doi.org/10.70728/b.series.fil.v08.i06.154>

MAGISTRATURA BOSQICHI TALABALARINING KO‘P MADANIYATLI KOMPETENSIYASINI SUN‘IY INTELLEKT BILAN INTEGRATIV HOLDA RIVOJLANTIRISH USUL VA VOSITALARI

To‘xtayeva Quysin Davlatovna

Navoiy davlat universiteti professori, filologiya fanlari nomzodi

Gmail: kuysin.tukhtaeva1961@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada magistratura bosqichi talabalarining ko‘p madaniyatli kompetensiyasini sun‘iy intellekt texnologiyalari bilan integrativ holda rivojlantirishning nazariy-metodologik asoslari, pedagogik imkoniyatlari hamda samarali usul va vositalari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda kompetensiyaviy, kommunikativ, sotsiokultural, konstruktivistik va integrativ yondashuvlar asosida metodik model ishlab chiqilgan. Shuningdek, sun‘iy intellekt texnologiyalarining adaptiv ta‘lim, multimodal kommunikatsiya, reflektiv monitoring va virtual madaniyatlararo interaksiyadagi imkoniyatlari yoritilgan. Tajriba-sinov ishlari natijalari SI-integrativ pedagogik model magistrantlarning kommunikativ moslashuvchanligi, tolerantligi, reflektiv tafakkuri hamda raqamli kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishga ijobiy ta‘sir ko‘rsatganligini tasdiqlaydi.

Kalit so‘zlar: ko‘p madaniyatli kompetensiya, sun‘iy intellekt, magistratura ta‘limi, madaniyatlararo kommunikatsiya, adaptiv ta‘lim, multimodal ta‘lim, reflektiv pedagogika, SI texnologiyalar, raqamli pedagogika.

Abstract. This article analyzes the theoretical and methodological foundations, pedagogical potential, and effective methods and tools for developing multicultural competence among master's degree students through the integration of artificial intelligence technologies. The study proposes a methodological model based on competency-based, communicative, sociocultural, constructivist, and integrative approaches. Furthermore, the opportunities provided by artificial intelligence technologies in adaptive learning, multimodal communication, reflective monitoring, and virtual intercultural interaction are examined. The results of the experimental study confirm that the AI-integrative pedagogical model has a positive impact on the development of master's students' communicative adaptability, tolerance, reflective thinking, and digital communicative competence.

Keywords: multicultural competence, artificial intelligence, master's education, intercultural communication, adaptive learning, multimodal learning, reflective pedagogy, AI technologies, digital pedagogy.

Аннотация. В статье научно анализируются теоретико-методологические основы, педагогические возможности, а также эффективные методы и средства развития поликультурной компетентности магистрантов на основе интеграции технологий искусственного интеллекта. В исследовании разработана методическая модель, основанная на компетентностном, коммуникативном, социокультурном, конструктивистском и интегративном подходах. Кроме того, раскрываются возможности технологий искусственного интеллекта в адаптивном обучении, мультимодальной коммуникации, рефлексивном мониторинге и виртуальном межкультурном взаимодействии. Результаты опытно-экспериментальной работы подтверждают, что интегративная педагогическая модель с использованием искусственного интеллекта оказывает положительное влияние на развитие коммуникативной адаптивности, толерантности, рефлексивного мышления и цифровой коммуникативной компетентности магистрантов.

Ключевые слова: поликультурная компетентность, искусственный интеллект, магистерское образование, межкультурная коммуникация, адаптивное обучение, мультимодальное обучение, рефлексивная педагогика, технологии искусственного интеллекта, цифровая педагогика.

Kirish

Globalashuv va raqamli transformatsiya sharoitida oliy ta'lim tizimi oldida talabalarning nafaqat kasbiy, balki madaniyatlararo kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish vazifasi ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, magistratura bosqichi talabalarining xalqaro ilmiy va professional hamjamiyat bilan samarali muloqot olib borishga tayyorligi zamonaviy ta'limning muhim ko'rsatkichlaridan biri hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasida oliy ta'lim tizimini modernizatsiya qilish doirasida xorijiy tillarni o'qitish sifati, xalqaro standartlarga mos kompetensiyalarni shakllantirish hamda raqamli pedagogik texnologiyalarni joriy etishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-5117-sonli qarori va PF - 4947-sonli Farmonida xalqaro kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirish ustuvor vazifalar sifatida belgilangan [1; 2].

Sun'iy intellekt texnologiyalarining jadal rivojlanishi ta'lim tizimini transformatsiya qiluvchi muhim omillardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. ChatGPT, Gemini, aqlli o'qitish tizimlari, moslashuchan ta'lim platformalari kabi vositalar ta'lim jarayonini

individuallashtirish, reflektiv monitoringni kuchaytirish hamda multimodal o‘quv muhitini yaratishda keng pedagogik imkoniyatlarni taqdim etmoqda.

Tadqiqotning maqsadi magistratura bosqichi talabalarining ko‘p madaniyatli kompetensiyasini sun’iy intellekt texnologiyalari bilan integrativ holda rivojlantirishning ilmiy-nazariy asoslari, metodik modeli hamda samarali pedagogik usul va vositalarini aniqlashdan iborat.

Maqsadga erishishda ko‘p madaniyatli kompetensiyaning tarkibiy komponentlarini aniqlash, SI texnologiyalarining lingvodidaktik imkoniyatlarini tahlil qilish, SI-integrativ metodik model ishlab chiqish, tajriba-sinov ishlari asosida metodikaning samaradorligini aniqlash ilmiy maqolaning vazifalarini belgilab beradi.

METODOLOGIYA

Tadqiqot jarayonida kompetensiyaviy, kommunikativ, ijtimoiy-madaniy, konstruktivistik, integrativ va reflektiv pedagogik yondashuvlardan foydalanildi. Ushbu yondashuv ta’lim jarayonini nazariy bilim bilan cheklamasdan, talabalarni real kommunikativ va kasbiy vaziyatlarda samarali faoliyat olib borishga tayyorlashni nazarda tutadi. Magistratura bosqichida ushbu yondashuv mustaqil ilmiy fikrlash, madaniyatlararo kommunikatsiya va kasbiy moslashuvchanlikni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kommunikativ yondashuv madaniyatlararo muloqotni ta’limning markaziy elementi sifatida talqin qiladi. Talabalar turli madaniyat vakillari bilan interaktiv muloqot olib borish, bahs-munozara yuritish va kommunikativ strategiyalarni qo‘llashga o‘rgatiladi. Ushbu ijtimoiy-madaniy yondashuv Vygotskiyning ijtimoiy-madaniy nazariyasiga asoslanib, bilimning ijtimoiy interaksiya va madaniy muhit ta’sirida shakllanishini e’tirof etadi [3]. Bruner nazariyasiga ko‘ra, bilim tayyor shaklda emas, balki talabaning faol kognitiv faoliyati orqali shakllanadi [4]. Shu sababli tadqiqotda muammoli ta’lim texnologiyasi, vaziyatli tahlil metodi, reflektiv o‘qitish texnologiyalaridan foydalanildi.

Tadqiqot davomida pedagogik kuzatuv, diagnostik test, so‘rovnoma, keys-stadi, reflektiv esse, SIga asoslangan muloqot, statistik tahlil metodlardan foydalanildi. Tajriba-sinov ishlari magistratura bosqichi talabalaridan iborat eksperimental va nazorat guruhlarida tashkil etildi. Tadqiqot uchta: diagnostik bosqich, formativ bosqich, yakuniy monitoring bosqichlarida amalga oshirildi.

RESULTS

Tadqiqot davomida ko‘p madaniyatli kompetensiyaning tarkibiy komponentlari: kognitiv, kommunikativ, emotsional-aksiologik, reflektiv hamda raqamli komponentlar aniqlashtirildi. Ushbu komponentlar bir-biri bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, magistratura bosqichi talabalarining madaniyatlararo kommunikativ tayyorgarligini kompleks rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kognitiv komponent ko‘p madaniyatli kompetensiyaning nazariy-intellektual asosini tashkil etadi. Komponent talabaning turli xalqlar madaniyati, qadriyatlari, urf-odatlarini,

mentaliteti, kommunikativ me‘yorlari va ijtimoiy xulq-atvori haqida bilimlarini ifodalaydi. Ushbu komponent orqali talaba o‘zga madaniyatlar tarixiy rivojlanishini anglaydi, madaniy stereotiplarni tahlil qiladi, milliy-madaniy tafovutlarni tushunadi, til birliklarining madaniy xususiyatlarini farqlaydi. Lingvodidaktik nuqtai nazardan kognitiv komponent xorijiy til va madaniyatini uyg‘un holda o‘rganishga xizmat qiladi. Masalan, ingliz tilida “How are you?” savoli ko‘pincha rasmiy salomlashuv shakli hisoblanadi va batafsil javob talab qilmaydi. O‘zbek madaniyatida esa hol-ahvol so‘rash odatda kengroq muloqotni anglatadi. Talaba ushbu pragmatik tafovutni tushunganida madaniyatlararo kommunikatsiyada noto‘g‘ri interpretatsiyaning oldi olinadi. Kognitiv komponent talabaning global tafakkurini, analitik fikrlashini, madaniyatlararo interpretatsiya ko‘nikmalarini, transmadaniy bilimlarini rivojlantiradi. Bu komponent yetarli shakllanmagan holatda talaba boshqa madaniyatni stereotip asosida qabul qilishi mumkin.

Kommunikativ komponent talabaning turli madaniyat vakillari bilan samarali va moslashuvchan muloqot olib borish qobiliyatini ifodalaydi. U quyidagi lingvistik kompetensiya, diskursiv kompetensiya, sotsiopragmatik kompetensiya, strategik kompetensiyalarni o‘z ichiga oladi. Komponent verbal va noverbal kommunikatsiya, dialogik hamkorlik hamda kommunikativ tolerantlik asosida rivojlanadi. Masalan, xalqaro konferensiyada o‘zbek magistranti xorijlik tadqiqotchi bilan ilmiy munozara olib boradi. Suhbat davomida savol beradi, fikr bildiradi, bahsni madaniy me‘yorlarga mos olib boradi, suhbatdosh fikriga hurmat bilan munosabat bildiradi. Bu kommunikativ komponentning amaliy namunasi. Kommunikativ komponent xalqaro akademik kommunikatsiyaga moslashuvni, pragmatik moslashuvchanlikni, interaktiv hamkorlikni, konfliktologik kommunikatsiyani rivojlantiradi. Ushbu komponent ayniqsa debat, rolli o‘yin, Vaziyatli tahlil metodi, Sun‘iy intellektga asoslangan dialog, hamkorlikda ta‘lim jarayonida samarali shakllanadi.

Emotsional-aksiologik komponent esa shaxsning o‘zga madaniyatga nisbatan tolerantligi, empatiyasi va ijobiy aksiologik munosabatini ifodalaydi. Ushbu komponent madaniy xilmaxillikni qadriyat sifatida qabul qilish, stereotiplardan xoli bo‘lish, diskriminatsion qarashlarni rad etish, boshqa madaniyatga hurmat bilan yondashish kabi jihatlarni o‘z ichiga oladi. Masalan, talaba xorijlik hamkasbining diniy yoki milliy an‘analarini tushunishga harakat qiladi va o‘z muloqotida ushbu qadriyatlarga hurmat bilan yondashadi. Yoki xalqaro loyiha davomida turli millat vakillari bilan ishlashda tolerant munosabatini namoyon etadi. Emotsional-aksiologik komponent empatiyani, insonparvarlikni, ochiqlikni, madaniy pluralizmini rivojlantiradi. Ushbu komponent shakllangan talabada madaniyatlararo konflikt ehtimoli kamayadi va konstruktiv kommunikatsiya kuchayadi va komponentni rivojlantirishda reflektiv esse, madaniyatlararo muhokama, badiiy matn tahlili, Sini qo‘llab – quvvatlashga y o‘naltirilgan texnologiyalar samarali hisoblanadi.

Navbatdagi refleksiv komponent talabani o‘z madaniy identifikatsiyasi, qadriyatlari va kommunikativ hatti-harakatlarini tanqidiy tahlil qilish qobiliyatini anglatadi. Ushbu komponent orqali talaba o‘z stereotiplarini anglaydi, kommunikativ xatolarini baholaydi, madaniy moslashuvchanlikni rivojlantiradi, o‘z-o‘zini tahlil qiladi. Masalan, talaba xalqaro onlayn muloqotdan so‘ng Men qanday kommunikativ xatoga yo‘l qo‘ydim? kabi savollar asosida refleksiya olib boradi. Suhbat davomida madaniy tafovutlarni hisobga oldimmi? Kelgusida qanday yaxshilashim kerak? singari refleksiv komponent shakllanishiga xizmat qiladi. Refleksiv komponent metakognitiv ko‘nikmalarni, tanqidiy tafakkurni, madaniy relativizmni, global fuqarolik tafakkurini rivojlantiradi. Komponent reflektiv kundaliklar, o‘z-o‘zini baholash, tengdoshlar fikr-mulohazasi, SI asosida avtomatik fikr-mulohaza orqali samarali rivojlantiriladi.

Raqamli komponent talabani raqamli texnologiya va sun‘iy intellekt vositalari yordamida madaniyatlararo kommunikatsiya olib borish kompetensiyasini ifodalaydi. Komponent o‘z ichiga onlayn kommunikativ etika, media savodxonlik, multimodal kommunikatsiya, SI vositalaridan foydalanish, virtual hamkorlikni oladi. Masalan, magistrant Zoom orqali xalqaro seminarda qatnashadi, ChatGPT yordamida akademik matn tahlil qiladi, Padlet yoki Google Classroom‘da xorijiy talabalar bilan loyiha olib boradi, Canva SI yordamida multimodal prezentatsiya tayyorlaydi. Raqamli komponentning amaliy ko‘rinishi sifatida raqamli komponent virtual madaniyatlararo kommunikatsiyani, kiberetikani, raqamli tolerantlikni, texnologik moslashuvchanlikni rivojlantiradi. Sun‘iy intellekt texnologiyalari ushbu komponentni moslashuvchan ta‘lim, shaxsiylashtirilgan qayta aloqa, aqlli o‘qitish tizimlari, virtual modelllashtirish, multimodal ta‘lim orqali samarali shakllantiradi. Natijada talaba global raqamli makonda samarali faoliyat olib bora oladigan zamonaviy mutaxassis sifatida shakllanadi.

1-jadval

SI vositalarining pedagogik imkoniyatlari

Vosita	Pedagogik imkoniyati
ChatGPT	Dialogik kommunikatsiya, reflektiv tahlil
Gemini	Multimodal kontent yaratish
Canva SI	Vizual prezentatsiyalar
Grammarly	Akademik yozuv monitoringi
Quizizz SI	Gamifikatsiyalashgan assessment
Google Classroom	Monitoring va feedback

Tajriba-sinov natijalari SI-integrativ metodikasi asosida tahsil olgan talabalar ko‘rsatkichlarining sezilarli oshganligini ko‘rsatdi.

2-jadval

SI-integrativ metodikasi asosida tahsil olgan talabalar ko‘rsatkichlari (foizda)

Kompetensiya indikatorlari	Tajriba boshida	Tajriba yakunida
Kommunikativ moslashuvchanlik	48%	82%
Tolerantlik	52%	86%
Reflektiv tafakkur	44%	80%
Raqamli kommunikatsiya	50%	88%

Natijalar SI asosida adaptiv va multimodal ta‘lim muhiti magistrantlar madaniyatlararo kommunikativ tayyorgarligini rivojlantirishga ijobiy ta‘sir ko‘rsatganligini tasdiqladi.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari sun‘iy intellekt texnologiyalarining ko‘p madaniyatli kompetensiyani rivojlantirishda yuqori didaktik salohiyatini ko‘rsatdi. Ayniqsa, SI vositalari individual ta‘lim trayektoriyasini yaratish, multimodal kommunikativ muhit tashkil etish, reflektiv monitoringni kuchaytirish, virtual madaniyatlararo interaksyani rivojlantirish, adaptiv feedback berish imkoniyatlarini taqdim etdi. Mayer tomonidan tavsiya etilgan multimediali ta‘lim nazariyasiga ko‘ra, multimodal axborotlar integratsiyasi bilimni chuqurroq o‘zlashtirishga xizmat qiladi [5]. Tadqiqot natijalari ham SI vositalari asosida tashkil etilgan multimodal muhit talabalar motivatsiyasi va kommunikativ faolligini oshirishini tasdiqladi. Shuningdek, Swellerning kognitiv bosim konsepsiyasi nazariyasi asosida SI tizimlari murakkab materiallarni bosqichma-bosqich taqdim etish orqali kognitiv bosimni optimallashtirish imkonini berdi [6]. Biroq tadqiqot davomida akademik halollik masalalari, texnologik qaramlik, raqamli etik me‘yorlarga rioya qilish, SI asosida yaratilgan kontentga ortiqcha tayanish kabi ayrim muammolar kuzatildi. Shu sababli sun‘iy intellekt vositalaridan foydalanishda metodik muvozanat va pedagogik nazoratni ta‘minlash zarurligi aniqlandi.

CONCLUSION

Xulosa qilib aytganda, magistratura bosqichi talabalarining ko‘p madaniyatli kompetensiyasini sun‘iy intellekt bilan integrativ holda rivojlantirish zamonaviy oliy ta‘limning ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. SI texnologiyalari adaptiv ta‘limni, multimodal kommunikatsiyani, reflektiv monitoringni, individual baholash, virtual madaniyatlararo interaksyani, samarali tashkil etishga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari ishlab chiqilgan SI-integrativ metodik modelning pedagogik samaradorligini tasdiqladi. Model magistratura ta’limida talabalar global kompetensiyalarini rivojlantirish hamda ularni xalqaro ilmiy-professional kommunikatsiyaga tayyorlashda muhim metodik asos sifatida xizmat qiladi.

Kelgusida sun’iy intellekt qo‘llab-quvvatlaydigan madaniyatlararo o‘quv dasturi, moslashuvchan baholash tizimlari, virtual madaniyatlararo almashinuv platformalarini kengaytirish, SI etika qoidalariga asosan metodik tavsiyalar yaratish kabi istiqbolli ilmiy yo‘nalishlar sifatida e’tirof etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Xorijiy tillarni o‘rganishni ommalashtirish faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ–5117-son qarori. – Toshkent, 2021.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi PF–4947-son Farmoni. – Toshkent, 2017.
3. Lev Vygotsky *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. – Cambridge: Harvard University Press, 1978.
4. Jerome Bruner *The Process of Education*. – Cambridge: Harvard University Press, 1960.
5. Richard E. Mayer *Multimedia Learning*. – Cambridge: Cambridge University Press, 2021.
6. John Sweller *Cognitive Load Theory and Educational Technology*. – New York: Springer, 2020.
7. Dell Hymes *On Communicative Competence*. – Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1972.
8. Michael Byram *Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence*. – Bristol: Multilingual Matters, 2021.
9. Zoltán Dörnyei *Motivational Strategies in the Language Classroom*. – Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
10. Ken Hyland *Second Language Writing*. – Cambridge: Cambridge University Press, 2019.
11. Kumaravadivelu B. *Beyond Methods: Macrostrategies for Language Teaching*. – New Haven: Yale University Press, 2003. – 320 p.